

PRANAŠAI SAVAME KRAŠTE: SPECIALUSIS „POLITOLOGIJOS“ NUMERIS APIE GRĮŽTAMĄJĄ MIGRACIJĄ

EGIDIJUS BARCEVIČIUS

Šiame tekste pristatomas specialusis „Politologijos“ numeris, skirtas grįžtamosios migracijos tematikai. Pirmiausia trumpai aptariamas grįžtamosios migracijos reiškinių teorinis ir empirinis kontekstas. Toliau pristatomas Lietuvos mokslo tarybos finansuotas tyrimas „Savi ar svetimi: grįžusių migrantų integracija į Lietuvos darbo rinką ir visuomenę“, kurį įgyvendinant buvo parengti šio numerio straipsniai. Galiausiai trumpai apžvelgiamos svarbiausios straipsnių išvados.

Darbo jėgos emigracija iš Lietuvos ypač suintensyvėjo po 2004 m., kai šalis tapo Europos Sąjungos (ES) nare ir jos piliečiams pradėtos taikyti laisvo darbo jėgos judėjimo taisyklės. Nors tūkstančiai darbuotojų išvyko ir iš kitų Vidurio ir Rytų Europos (VRE) šalių, naujųjų ES narių, atsižvelgiant į gyventojų skaičių, emigracija iš Lietuvos buvo pati didžiausia. Svarbiausios išvykimo priežastys – ekonominės: daugiau galimybių susirasti darbą, didesni atlyginimai ir

Egidijus Barcevičius – Viešosios politikos ir vadybos instituto tyrimų vadovas ir Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto docentas (el. paštas: egidijus@vpvi.lt).

© Egidijus Barcevičius, 2015

Straipsnis įteiktas redakcijai 2015 m. sausio 9 d.

Straipsnis pasirašytas spaudai 2015 m. kovo 26 d.

geresnė gyvenimo kokybė užsienio šalyse. Nemažą dalį išvykusiųjų sudaro aukštąjį išsimokslinimą ir (arba) aukštą profesinę kvalifikaciją turintys asmenys, todėl tiriant migraciją dažnai pasitelkiama protų nutekėjimo (angl. *brain drain*) metafora. Dažnai kalbama ir apie protų švaistymą (angl. *brain waste*), kai išvykusieji imasi palyginti neblogai apmokamų darbų, kuriems nereikia jų turimo išsimokslinimo ir kvalifikacijos. Įprasta, kad diskusijas apie migraciją Lietuvoje (ir kitose šalyse) papildo „praradimo“ ir „nuostolio“ argumentai, nes mažėja darbuotojų skaičius, valstybė netenka aktyvių piliečių ir mokesčių mokėtojų, išvyksta jaunos šeimos, o visuomenė praranda investicijas, skirtas mobilių darbuotojų išsimokslinimui.

Klasikinės migracijos teorijos buvo suformuluotos tada, kai persikelti iš vienos šalies į kitą buvo labai brangu, įsidarbinti (ypač – legaliai) tikslo šalyje sunku, emigracija dažniausiai reiškė išvykimą visam laikui, ryšiai tarp išvykusių ir pasilikusių asmenų buvo gana riboti, o finansinės perlaidos iš užsienyje sėkmingai įsidarbinusių artimųjų buvo vienas svarbiausių emigracijos efektų. Sugrįždavo daugiausia tie, kuriems užsienyje įsitvirtinti nepasisekdavo. Tačiau šiuolaikinė ekonominė migracija yra daug įvairesnė: trumpalaikė ir laikina, grįžtamoji ir pakartotinė, apykaitinė ir daugkartinė. Šiuos pokyčius paskatino globalizacija, mažėjančios kelionių kainos ir informacinės technologijos, kurios padeda sužinoti apie darbo galimybes, bendrauti, bendradarbiauti ir netgi gyventi vienoje, o dirbti – kitoje šalyje. Išvykusieji dažnai palaiko daugialypius socialinius ir ekonominius ryšius su kilmės šalimi, kurdami valstybių sienas peržengiančias dvigubo identiteto diasporas. Savo ruožtu, ekonominiai sugrįžimo motyvai gali būti labai įvairūs – ne tik sunkumai ieškantis darbo užsienyje, bet ir siekis realizuoti svetur įgytą žmogiškąjį bei finansinį kapitalą savoje šalyje¹.

Darbo jėgos judėjimas ES pasižymi ypatingais bruožais, kaip anai santykinai geras susisiekimas, palyginti nedidelės teisinės kliūtys

¹ Žr. išsamesnę teorijų apžvalgą, kuri pateikiama: Barcevičius Egidijus, „Emigracija ir grįžtamoji migracija Vidurio ir Rytų Europoje: sėkmės istorija ar žlugusi svajonė?“, Barcevičius Egidijus, Žvalionytė Dovilė (red.), *Užburtas ratas? Lietuvos gyventojų grįžtamoji ir pakartotinė migracija*, Vilnius: Vaga, 2012, p. 31–74.

įsidarbinti ir teisė į socialines garantijas. Dalyvavimas laisvo darbo jėgos judėjimo erdvėje ne tik skatina darbo jėgos išvykimą ekonominių sunkmečių laikotarpiu, bet ir palengvina sugrįžimą ekonomikos perspektyvoms pagerėjus. Oficialioji Lietuvos migracijos statistika rodo, kad po 2010 m. emigracija iš Lietuvos labai sumažėjo, o grįžtančių Lietuvos piliečių skaičius padidėjo nuo 4,2 tūkst. (2010 m.) iki beveik 19 tūkst. (2013 m.). Visuotinio Lietuvos gyventojų surašymo duomenimis (2011 m.), tuo metu Lietuvoje buvo 206 tūkst. gyventojų, kurie buvo gyvenę užsienyje vienerius metus ir ilgiau². Nemažai mobilių Lietuvos gyventojų buvo išvykę ir sugrįžo po keletą kartų³. Iš tiesų, migracija iš VRE į kitas ES valstybes gali būti apibūdinama kaip superįvairi, nesibaigianti, laki ar kurianti ilgalaikio laikinumo būseną⁴. Kaip parodė ankstesni tyrimai (ir šiame numeryje pristatomi straipsniai), didelė dalis išvykusiųjų iš Lietuvos (ne tik į ES, bet ir į kitas šalis) ir sugrįžusiųjų nelaiko savęs emigrantais.

Kalbant apie migracijos efektą valstybės mastu, dėl migracijos proceso kuriamų paskatų ir grįžtamosios migracijos bendras žmogiškojo kapitalo lygis gali pakilti, nors tai nenutinka automatiškai,

² Visuotinio gyventojų surašymo duomenys yra pristatyti oficialiosios statistikos portale, žr. <<https://osp.stat.gov.lt/2011-m.-surasymas>>. Didelė dalis iš minėtų 206 tūkst. gyventojų savo ir ne savo noru buvo išvykę iki 1990 m. ir gyveno Rusijoje, Baltarusijoje, kitose SSRS šalyse. Apie 100–120 tūkst. šalies gyventojų yra buvę ekonominiai migrantai, jie išvyko ir sugrįžo po 1990 m.

³ Žvalionytė Dovilė, „Grįžtamosios ir pakartotinės migracijos tendencijos“, Barcevičius Egidijus, Žvalionytė Dovilė (red.), *Užburta ratas? Lietuvos gyventojų grįžtamoji ir pakartotinė migracija*, Vilnius: Vaga, 2012, p. 75–100; Žvalionytė Dovilė, *Grįžusiųjų migrantų integracija kilmės šalies darbo rinkoje: Lietuvos atvejo analizė*. Daktaro disertacija, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2014, p. 73–79.

⁴ Okolski Marek, „Incomplete Migration. A New Form of Mobility in Central and Eastern Europe. The Case of Polish and Ukrainian Migrants“, Wallace Claire, Stola Dariusz (eds.), *Patterns of Migration in Central Europe*, Palgrave Macmillan, 2001; Vertovec Steven, „Super-Diversity and Its Implications“, *Ethnic and Racial Studies* 30 (6), 2007, p. 1024–1054; Engbersen Godfried, Snel Eric, and Jan de Boom, „A van Full of Poles’: Liquid Migration from Central and Eastern Europe“, Black Richard et al., *A Continent Moving West?: EU Enlargement and Labour Migration from Central and Eastern Europe*, Amsterdam University Press, 2010, p. 115–40; Koehler Jobst et al., *Migration and the Economic Crisis in the European Union: Implications for Policy*, Research and Publications Division, IOM, 2010.

o priklauso nuo konkrečios valstybės ekonominio ir kultūrinio konteksto⁵. Tiek užsienyje gyvenantys, tiek sugrįžę migrantai gali padėti šalies verslininkams rasti eksporto rinkų, paskatinti užsienio investicijas ar netgi ištisu verslo šakų susikūrimą⁶. Sugrįžusieji gali prisidėti ne tik prie ekonominių, bet ir prie politinių pokyčių ir dargi tapti šalių vadovais, nors tai nebūtinai pagerina demokratijos kokybę⁷.

Tiesa, sugrįžusieji ne visada sėkmingai integruojasi kilmės šalyje. Kai kurie ilgai neranda darbo, gyvena iš užsienyje užsidirbtų lėšų, prašo artimųjų paramos, naudojami socialinėmis išmokomis; įsidarbinę jie nesijaučia vertinami darbo rinkoje, yra nepatenkinti darbo sąlygomis, darbdaviais, viešojo sektoriaus teikiamomis paslaugomis ir t. t. Kita vertus, dalis sugrįžusiųjų gauna didesnes pajamas negu nemobilūs darbuotojai, sėkmingai daro karjerą, įsteigia savo verslą. Grįžimo sėkmė ar nesėkmė priklauso nuo daugelio asmeninių sąvybių, finansinio ir žmogiškojo kapitalo, taip pat nuo kontekstinių veiksmų, kaip antai darbdavių požiūris ir situacija konkrečiame ekonominės veiklos sektoriuje. Integracijos patirtis gali skirtis tarp valstybių, regionų ir skirtingų migrantų grupių, o skirtumams išanalizuoti būtini empiriniai tyrimai. Tokie tyrimai yra svarbūs ne tik siekiant geriau suprasti migracijos reiškinių, bet ir įvertinti valstybės politiką migracijos srityje bei pateikti pasiūlymus tai politikai tobulinti.

Šiame specialiajame „Politologijos“ numeryje pristatomi straipsniai empiriškai nagrinėja kelių migrantų grupių patirtis. Pirmasis, E. Barcevičiaus ir V. Gineikytės, straipsnis yra skirtas aukštos kvali-

⁵ Žr., pavyzdžiui, Stark Oded, Helmenstein Christian, Prskawetz Alexia, „Human Capital Depletion, Human Capital Formation, and Migration: A Blessing or a ‘Curse’?“, *Economics Letters* 60 (3), September 1, 1998, p. 363–367; Mayr Karin, Peri Giovanni, „Return Migration as a Channel of Brain Gain“, *National Bureau of Economic Research Working Paper Series No. 14039*, 2008, <<http://www.nber.org/papers/w14039>>.

⁶ Pavyzdžiui, labai dažnai cituojami A. Saxenian tyrimai, kurie parodo, kad informacinių technologijų pramonės kūrimąsi Izraelyje ir Taivane paskatino iš JAV (įskaitant Silicio slėnį) grįžę migrantai – AnnaLee Saxenian, *The New Argonauts: Regional Advantage in a Global Economy*, Harvard University Press, 2007.

⁷ Goldin Ian, Cameron Geoffrey, Balarajan Meera, *Exceptional People: How Migration Shaped Our World and Will Define Our Future*, Princeton University Press, 2011, p. 185.

fikacijos sugrįžusiesiems. Antrasis straipsnis, D. Žvalionytės, skirtas sugrįžusiems migrantams kaip visumai, daugiau dėmesio teikiant žemesnės kvalifikacijos ar nekvalifikuotą darbą dirbusiems asmenims. I. Budginaitė ir R. Mašidlauskaitė tiria, kaip Lietuvos švietimo sistemai sekasi priimti ir ugdyti migracijos patirties turinčius mokinius. Galiausiai, V. Gineikytės straipsnyje nagrinėjami lietuvių – Europos Komisijos tarnautojų – tinklai ir sąsajos su Lietuva.

Straipsniai parengti įgyvendinant Lietuvos mokslo tarybos finansuojamą projektą „Savi ar svetimi? Grįžusių migrantų integracija į Lietuvos darbo rinką ir visuomenę“. Tyrimą vykdė Viešosios politikos ir vadybos institutas (VPVI, www.vpvi.lt), o finansavo Lietuvos mokslo taryba (Mokslininkų grupių projektai, Nr. MIP-020/2013). Tyrimo laikotarpis – 2013 m. kovas–2015 m. balandis. Tyrimas papildė ir atnaujina anksčiau (2010–2012 m.) vykdytą mokslo projektą⁸. Iš viso šio numerio autoriai atliko šešias įvairioms tikslinėms grupėms skirtas sociologines apklausas ir daugiau kaip 70 interviu. Straipsniuose nagrinėjami tokie klausimai: ar svarbūs profesiniai motyvai priimant sprendimą grįžti į Lietuvą? Ar darant karjerą Lietuvoje pavyksta pasinaudoti užsienyje įgytomis žiniomis ir įgūdžiais? Kaip Lietuvos visuomenė ir darbdaviai priima užsienyje įgytą darbo patirtį? Ar lengva tiesioginės migracijos patirties turintiems vaikams sugrįžti į Lietuvos švietimo sistemą? Remdamiesi tyrimų išvadomis straipsnių autoriai taip pat pasiūlė rekomendacijas valstybės politikai.

Kalbant konkrečiau, E. Barcevičiaus ir V. Gineikytės straipsnyje nagrinėjama, ar aukštos kvalifikacijos sugrįžusiesiems pavyksta pasinaudoti užsienyje įgytomis žiniomis ir įgūdžiais, kad įsitvirtintų Lietuvos darbo rinkoje, pasiektų profesinius tikslus ir netgi paskatintų teigiamus socialinius pokyčius šalyje. Aukštos kvalifikacijos sugrįžusieji apibrėžiami siaurai – kaip asmenys, kurie turi aukštąjį išsimokslinimą, o užsienyje dirbo jų kvalifikaciją atitinkančius darbus.

⁸ „Užburtas ratas? Lietuvos gyventojų apykaitinės migracijos tyrimas“, kurį finansavo Lietuvos mokslo taryba (Nr. SIN-02/2010). Įvykdžius šį projektą, parengta kolektyvinė monografija – Barcevičius Egidijus, Žvalionytė Dovilė, red., *Užburtas ratas? Lietuvos gyventojų grįžtamoji ir pakartotinė migracija*, Vilnius: Vaga, 2012.

Remiantis apklausų ir interviu duomenimis, straipsnyje teigiama, kad profesiniai veiksniai, kaip antai noras realizuoti užsienyje įgytas žinias ir įgūdžius Lietuvoje, šios grupės asmenims yra vienas svarbiausių sugrįžimo motyvų. Daugumai aukštos kvalifikacijos sugrįžusiųjų nebuvo sunku susirasti darbą arba patiems susikurti darbo vietą; dalis darbo vietą Lietuvoje susirado dar prieš grįždami. Užsienyje įgyta patirtis buvo naudinga tiek ieškantis darbo, tiek darant tolesnę karjerą. Straipsnyje aptarti veiksniai, kurie apsunkino integraciją, pavyzdžiui, migracijos patirties nepripažįstantys darbdaviai, nepakankama viešųjų paslaugų kokybė, didelis biurokratizmas viešajame sektoriuje, akademinų institucijų uždarumas. Tačiau sugrįžtantiems padeda ir trukdo skirtingi veiksniai, o kartais tuos pačius dalykus įvairūs asmenys vertina labai nevienodai. Negalima teigti, kad aukštos kvalifikacijos grįžtantieji pasyviai priima jiems palankiai arba nebesiklostantias aplinkybes. Paprastai jie yra geriausiai pasiruošę sugrįžti, būna gana gerai informuoti apie galimybes Lietuvoje, dažnai neturi iliuzijų, bet naudojami iš užsienio parsivežtomis idėjomis ir finansiniu kapitalu tam, kad įsitvirtintų Lietuvoje. Tiesa, nemaža dalis sugrįžusiųjų (30–40 proc.) išvyksta (ar planuoja išvykti) pakartotinai, tačiau aukštos kvalifikacijos migrantai santykinai dažniau pabrėžia ne tik stūmos (perspektyvų Lietuvoje trūkumas), bet ir traukos (noras įgyti naujų žinių ir patirties) motyvus.

D. Žvalionytė savo straipsnyje tiria visų grįžusių migrantų, kurių dauguma neturi aukštojo išsimokslinimo ir (arba) yra užsienyje kvalifikacijos neatitinkantį darbą dirbę asmenys, integraciją į Lietuvos darbo rinką. Remdamasi Lietuvos gyventojų, darbdavių ir sugrįžusių migrantų apklausų duomenimis straipsnio autorė teigia, kad šalies darbo rinka nėra pakankamai imli migracijos patirčiai. Tyrimas parodė, kad daugelis darbdavių prioritetą teiktų Lietuvoje darbo patirtį įgijusiems asmenims, o sugrįžusiems migrantams dažniausiai siūlomas toks pat atlyginimas, kaip ir panašios kvalifikacijos, bet mažiau mobiliems darbuotojams. Anot autorės, taip yra todėl, kad didelei daliai visuomenės ir darbdavių sugrįžimas yra nesėkmės signalas. Kitais žodžiais, susidaro informacijos asimetrija: kadangi darbdaviams

sunku įvertinti, kokie tikrieji sugrįžimo motyvai ir kokio pobūdžio darbą dirbo sugrįžę migrantai, priimant juos į darbą pritaikomas mažiausias vardiklis. Informacijos asimetriją didina ir tai, kad dauguma darbdavių patys neturi asmeninės darbo užsienyje patirties ir niekada nebuvo įdarbinę tokios patirties turinčių asmenų.

Lyginant du ką tik pristatytus straipsnius, akivaizdu, kad kvalifikuotą darbą užsienyje dirbusių asmenų sugrįžimo patirtis yra vertinama geriau nei kitų. Tikėtina, kad priimant į darbą aukštos kvalifikacijos asmenis labiau kreipiamas dėmesys į jų profesines žinias, o ne į migracijos patirties faktą. Kvalifikuoti darbuotojai taip pat turi didelį jų žinias ir patirtį atspindinčių signalų, kurie mažina informacijos asimetriją, pasirinkimą, pavyzdžiui: diplomai, pažymėjimai, rekomendacijos, buvusių darbdavių prekės ženklai. Kita vertus, sprendžiant iš surinktų duomenų, darbdavių, pas kuriuos dirba iš užsienio grįžę aukštos kvalifikacijos asmenys, skaičius nėra didelis.

I. Budginaitės ir R. Mašidlauskaitės straipsnyje nagrinėjamas kitas mažai tyrinėtas aspektas – tiesioginės migracijos patirties turinčių vaikų integracija į Lietuvos švietimo sistemą. Daugeliui grįžtančiųjų šeiminių aplinkybės yra esminis sugrįžimo motyvas, įskaitant norą, kad vaikai augtų lietuviškoje aplinkoje. Kad šis noras išsipildytų, reikia, kad Lietuvos švietimo sistema būtų pasirengusi priimti užsienyje gyvenusius vaikus, kurie mokėsi pagal kitokias švietimo programas ir dažnai turi rimtų lietuvių kalbos spragų. Tyrimas atskleidė, kad palyginti nedaug vaikų naudojami išlyginamosiomis programomis ar išlyginamosiomis mobiliosiomis grupėmis, ypač mažesnėse gyvenvietėse (dėl mažo sugrįžusių vaikų skaičiaus). Tai reiškia, kad mokyklos vadovybė, mokinių tėvai, lietuvių kalbos ir kitų dalykų mokytojai turi kaip išmanydami individualiai spręsti kiekvieno sugrįžusio mokinio situaciją. Dažnai tai daroma geranoriškai ir kūrybiškai, nors prireikia papildomų išteklių ir pastangų. Kai kurie mokytojai papildomą darbą dirba neatlygintinai, o kai kurie tėvai samdo mokytojus, kad dirbtų su jų vaikais po pamokų. Tačiau tyrimas taip pat atskleidė, kad ne visada tėvai ir mokytojai suranda geriausią sprendimą – kai kurie tyrime dalyvavę tėvai atkreipė dėmesį, kad jų vaikų iš užsienio

parsivežtos žinios (įkaitant labai geras užsienio kalbos žinias) buvo vertinamos neadekvačiais, vadovaujantis neigiamais stereotipais apie kitų valstybių švietimo sistemas. Tiek mokytojai, tiek tėvai teigė, kad ne visi mokytojai yra tinkamai pasiruošę dirbti su iš užsienio sugrįžusiais moksleiviais. Straipsnis taip pat parodė, kad kai kurios mokytojams skirtos viešosios iniciatyvos, įskaitant metodines priemones dirbti su iš užsienio grįžusiais vaikais, nėra plačiai žinomos.

V. Gineikytės straipsnyje aptariama dar viena išskirtinė iki šiol Lietuvoje nenagrinėta asmenų grupė – tai Europos Komisijoje (EK) dirbantys lietuviai. Nors oficialiai Europos Komisijos tarnautojai nėra jokios valstybės atstovai, daugelis jų palaiko neformalius ryšius su savo kilmės valstybės institucijomis. Vadovaudamasi transnacionalizmo ir diasporos tinklų teorija, autorė klausia, ar išvykusieji kuria žinių tinklus, keičiasi profesine informacija ir siekia prisidėti prie kilmės šalies ekonominės ir socialinės plėtros. Autorės tyrimas parodė, kad Briuselyje vyksta aktyvi ten gyvenančių lietuvių, įskaitant EK darbuotojus, tinklaveika, nors ji daugiausia yra skirta laisvalaikiui praleisti, o profesinei veiklai nėra svarbi. EK tarnautojai domisi įvykiais Lietuvoje, o daugelis jų nelaiko savęs tikrais emigrantais. Jie dažnai grįžta į Lietuvą ir palaiko neformalius ryšius ne tik su draugais ir artimaisiais, bet ir su valstybės institucijų darbuotojais (turint omenyje, kad daugelis EK darbuotojų iš Lietuvos yra dirbę Lietuvos valstybės tarnyboje, draugų ir profesiniai tinklai bent iš dalies sutampa). Tyrimas atskleidė gana didelę respondentų motyvaciją dalyvauti Lietuvos gyvenime ir prisidėti prie valstybės tobulėjimo, tačiau neperžengiant konfidencialumo ir etikos standartų, kurie taikomi EK tarnautojams. Tiesa, minėtą dalyvavimą geriau apibūdina „diskusijų“ (individualus domėjimasis, neformalus keitimasis informacija), o ne „transakcijų“ terminas (labiau organizuoti ir kryptingi ryšiai, tikslingai siekiant spręsti svarbias šalies problemas). Nepaisant to, yra pavyzdžių, rodančių, kad EK tarnautojai iš Lietuvos padėjo Lietuvos valstybės tarnybai sėkmingai pirmininkauti ES Tarybai (2014 m.) ir pasirengti naujam ES struktūrinių fondų paramos laikotarpiui (dažnai ši veikla įėjo į jų tiesiogines pareigas, tačiau ne visada). Kai kurie

tyrimo dalyviai taip pat teigė, kad kartais Lietuvos viešasis sektorius nerodo pakankamai iniciatyvos ir (arba) neturi tinkamų gebėjimų keistis informacija su EK tarnautojais ir dalyvauti bendruose žinių ir bendradarbiavimo tinkluose.

Apibendrinant – Lietuvoje ir kitose šalyse žinoma patarlė sako, kad savame krašte pranašu nebūsi, nes labiau linkstama klausyti užsienio autoritetų. Migrantams tinka „pranašų“ metafora: dalis išvykusiųjų įgyja žinių ir įgūdžių, kurių neįmanoma gauti kilmės šalyje, o sugrįžę jie dažnai imasi naujų ir negirdėtų idėjų. Kita vertus, visuomenė, darbdaviai, mokslo ir valstybės institucijos ne visada vertina užsienyje įgytą patirtį ir ne visada moka ją pasinaudoti. Tai nutinka dėl didžiulės migracijos įvaizdžių ir patirčių įvairovės, informacijos asimetrijos, stereotipų, taip pat dėl įsitikinimo, kad Lietuvos situacija yra unikali ir „svetimos“ idėjos čia neveikia. Nepaisant to, kai kurie migrantai sugrįžta gerai pasiruošę: jie turi daug informacijos apie galimybes Lietuvoje, nepuoselėja nepagrįstų lūkesčių, nesureikšmina visuomenėje ir darbo rinkoje vyraujančio požiūrio į migraciją, sutinka su tam tikru finansinės situacijos pablogėjimu, naudoja užsienyje įgytus žmogiškuosius ir finansinius išteklius, kad susirastų savo vietą Lietuvos darbo rinkoje. Aukštos kvalifikacijos migrantų apklausos parodė, kad siekis prisidėti kuriant šiuolaikišką, pažangią Lietuvą ir dalyvauti šalies visuomeniniame gyvenime buvo labai svarbūs sugrįžimo motyvai. Kai kurie apsisprendžia grįžti gerai suprasdami šalies darbo rinkos ir viešųjų institucijų trūkumus, siekdami prisidėti prie jų šalinimo. Tai yra tikrieji pokyčių ir pažangos pranašai.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Barcevičius Egidijus, „Emigracija ir grįžtamoji migracija Vidurio ir Rytų Europoje: sėkmės istorija ar žlugusi svajonė?“, Barcevičius Egidijus, Žvalionytė Dovilė (red.), *Užburtas ratas? Lietuvos gyventojų grįžtamoji ir pakartotinė migracija*, Vilnius: Vaga, 2012, p. 31–74.

Barcevičius Egidijus, Žvalionytė Dovilė, red., *Užburtas ratas? Lietuvos gyventojų grįžtamoji ir pakartotinė migracija*, Vilnius: Vaga, 2012.

Engbersen Godfried, Snel Eric, de Boom Jan, „‘A van Full of Poles’: Liquid Migration from Central and Eastern Europe“, Black Richard, Engbersen Godfried,

Okolski Marek, Pantiru Christina (eds.), *A Continent Moving West?: EU Enlargement and Labour Migration from Central and Eastern Europe*, Amsterdam University Press, 2010, p. 115–40.

Goldin Ian, Cameron Geoffrey, Balarajan Meera, *Exceptional People: How Migration Shaped Our World and Will Define Our Future*, Princeton University Press, 2011.

Koehler Jobst, Laczko Frank, Aghazarm Christine, Schad Julia, *Migration and the Economic Crisis in the European Union: Implications for Policy*, Research and Publications Division, IOM, 2010.

Mayr Karin, Peri Giovanni, „Return Migration as a Channel of Brain Gain“, *National Bureau of Economic Research Working Paper Series No. 14039*, 2008, <<http://www.nber.org/papers/w14039>>.

Okolski Marek, „Incomplete Migration. A New Form of Mobility in Central and Eastern Europe. The Case of Polish and Ukrainian Migrants“, Wallace Claire, Stola Dariusz (eds.), *Patterns of Migration in Central Europe*, Palgrave Macmillan, 2001.

Saxenian AnnaLee, *The New Argonauts: Regional Advantage in a Global Economy*, Harvard University Press, 2007.

Stark Oded, Helmenstein Christian, Prskawetz Alexia, „Human Capital Depletion, Human Capital Formation, and Migration: A Blessing or a ‘Curse’?“, *Economics Letters* 60 (3), September 1, 1998, p. 363–367.

Vertovec Steven, „Super-Diversity and Its Implications“, *Ethnic and Racial Studies* 30 (6), 2007, p. 1024–1054.

Žvalionytė Dovilė, „Grižtamosios ir pakartotinės migracijos tendencijos“, Barcevičius Egidijus, Žvalionytė Dovilė (red.), *Užburtas ratas? Lietuvos gyventojų grįžtamoji ir pakartotinė migracija*, Vilnius: Vaga, 2012, p. 75–100.

Žvalionytė Dovilė, *Grižusiųjų migrantų integracija kilmės šalies darbo rinkoje: Lietuvos atvejo analizė*. Daktaro disertacija, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2014.

SUMMARY

INTRODUCTION TO THE SPECIAL ISSUE ABOUT RETURN MIGRATION

During the last two decades, Lithuania has experienced a high rate of labour migration, which peaked during the early years of EU membership (2004–2006) and once again during the recent economic and financial crisis (2009–2011). This has had some far-reaching economic and social effects, including a significant decrease of labour supply, brain waste, and further deterioration of the demographic balance. Yet a significant number of migrants do return back into the labour market of Lithuania,

albeit with different levels of success. While there has been an extensive amount of research on migration and mobility of Lithuanians, very few studies have addressed the question of how the former migrants actually perform upon coming back. This is the key question for the papers presented in this volume.

The research in this volume benefited from the support of the Lithuanian Science Council to the project “Friends or Foes: The Integration of Return Migrants into the Labour Market and Society of Lithuania” which was implemented in March 2013 – March 2015. The researchers carried out six surveys as well as more than 70 interviews. The key research questions were: how important are professional motives for the decision to come back to Lithuania; do the skills and knowledge gained abroad help to get a job and advance career in Lithuania; do the employers and the society at large value the work experience from abroad; and is the secondary education system prepared to accommodate school pupils who lived and studied in foreign countries?

This rest of this volume consists of four articles. The text by Egidijus Barcevičius and Vaida Gineikytė finds that professional motives do matter as a reason for return of highly qualified persons. In general, they do not experience too many difficulties to find employment in Lithuania, although individual experiences do vary a lot, and the public sector (universities) often struggles to accommodate returning researchers. Dovilė Žvalionytė focusses on all the returnees most of whom were not highly qualified according to the definition used in the previous article. She finds that Lithuanian labour market is not very receptive to the experience of labour migrants because of information asymmetry. According to her, many employers (and the society at large) consider return as a signal of failure and, given that verifying the actual experience of returnees is difficult, the mobility experience tends to be disregarded or even considered as a disadvantage. Irma Budginaitė and Rūta Mašidlauskaitė in their article argue that although the Lithuanian education system does have formal tools to help the children of returning migrants, these tools are rarely used, especially in smaller towns. This means that individual schools and teachers have to improvise and while some approach the returning children with support and compassion, there are cases where teachers’ lack relevant skills and schools fail to create the right atmosphere for return. Finally, Vaida Gineikytė analyses Lithuanians working in the European Commission (EC) who are obviously not return migrants but do take an active part in various diasporic networks and maintain rather close personal links with Lithuania. The article finds that many of these officials have informal contacts with the Lithuanian public service, not least because many of them have worked previously in the national public sector and thus the friends and professional networks are somewhat overlapping. There is some evidence of these officials advising the national institutions, formally and informally, although keeping strictly to the confidentiality and ethical standards expected from the EU officials. However, sometimes the national institutions themselves fail to ask for advice, although this could both save time and help to formulate more informed negotiating positions.